

Acc. No. 3278

ఆంధ్ర సంస్థానములు:

సాహిత్య పోషణము

(సాహిత్య అకాడమీ బహుమతినందిన రచనము)

డా. తూమాటి దొణప్ప, ఎం. ఏ., పి. ఎచ్. డి.

లక్కవరము

ప్రవేశిక

గోదావరీమండలములోని లక్కవరము, బిల్లుమిల్లి మొదలగు ఎస్టేటులు మంత్రిప్రెగ్గడవారివి. జంగారెడ్డిగూడెము, దిప్పకాయలపాడు, బయ్యనగూడెము, వెల్ల, సరిపల్లి మొదలగు ముతాలు బిల్లుమిల్లి యెస్టేటులోనివి. ఈ యెస్టేటు పోలవరముతాలూకాలోనిది. ఇవి నవీనమైన ప్రొవైన్యటరీ యెస్టేటులు. 1937 లో వీని రాబడి రూ. 22,770 లు. పేష్కము ఇంచుమించు నాలుగువేలు.

సంస్థాన చరిత్రము

మంత్రిప్రెగ్గడవారు ఆఱువేల నియోగులు, హరితనగోత్రోద్భవులు. ఆపస్తంబసూత్రులు. వీరి నివాసస్థానము ఏలూరు. వీరి మూలపురుషుడు గురు రాజు. ఈయన ఏలూరులోని మార్కండేయగంగాధరాలయ నిర్మాత. ఈతని వంశమున ప్రసిద్ధుడు అప్పలరాజు. ఈయన తనయుడు భుజంగరాయడు. ఈయన లక్కవరము మొదలగు ఎస్టేటులకు జమీందారుడు. 'స్వధీభుజబల సంపాదిత రాజ్యరమాధురీణుడు'. ఈయన ఎస్టేటును విస్తరింపజేసి, సాంఘికసేవాకార్యక్రమములయందు విశేషాసక్తిని ప్రదర్శించి, ప్రభుత్వమువారి నుండి 'రాజా బహద్ద'రాది బిరుదములను బొందినవారు.

భుజంగరావుగారికి చిన్నమ, శేషమ, సీతమ, రంగమ యని నలుగురు భార్యలు. చిన్నమవలన మల్లికార్జునప్రసాదరావు అను కుమారుడును, రామమ్మ యను కొమార్తెయును, శేషమ్మవలన సుబ్బమ్మ, శేషమ్మ లను నిరువురు పుత్రికలును కలిగిరి.

మల్లికార్జునప్రసాదరావు అనేక సత్రములు వేయించి, భూరిదానపత్రములు వ్రాయించి, సత్క్రియలఁగావించి, యేలూరు పందలి మార్కండేయగంగాధరాలయమున వీరభద్రప్రతిష్ఠఁగావించి ప్రతిష్ఠను బడసినవారు. వీరిభార్య రాణి సీతావిజయలక్ష్మీదేవిగారు. వీరికి సంతతి లేనందున సమీపజ్ఞాతులగు మంత్రి ప్రెగ్గడ వేంకమాంబా మల్లయామాత్యవర్యుల కుమారులగు భుజంగరావుగారిని (1876-1943) దత్తుగా స్వీకరించిరి. పాలకజననియగు రాణి సీతావిజయలక్ష్మీ దేవిగారు మరణించినందున మల్లికార్జునప్రసాదరాయల సవతితల్లియగు శేషమ్మ పెంపకములో దత్తుఁడగు భుజంగరావు పెరిగి పెద్దవాఁడయ్యెను.

రాజా మంత్రిప్రెగ్గడ భుజంగరావుగారు వేగాయమ్మవేట జమీందారిణి

గారి మనుమరాలగు చిన్నమ్మారావుగారిని పరిణయమాడిరి. దక్షిణామగ్రామము నకు సమీపమునఁగల వేగాయమ్మపేట లేక దొడ్డమపేట జమీందారిణి శ్రీ రాజా వాడ్రేవు రంగనాయకమ్మగారు. ఈమెకు పురుషసంతతి లేదు. ఈమె తనయ మహాలక్ష్మమ్మ. ఈమెను సమీపబంధువులగు కస్తూరి నరసింహారావుగారి కిచ్చి యిల్లటిక ముంచికొనిరి. ఈ దంపతుల పుత్రికయే సుబ్బమ్మగారు. ఈమె వ్యవహారనామము రాణి చిన్నమ్మదేవి. వేగాయమ్మపేట జమీందారు వాడ్రేవు విశ్వసుందరరావు భుజంగరాయల బావమఱిది ; అయ్యగారి వీరభద్రరావు తోడియల్లుఁడు.

రాజా భుజంగరావుగారి కుమారులు పద్మనాభదుర్గామల్లికార్జునప్రసాద రావు బహద్దరు. భుజంగరాయల ప్రథమపుత్రిక హైమవతీ సీతావిజయలక్ష్మిని పద్మమన్నాటి వేంకటరామయ్యపంతులుగారి కుమారులు సత్యనారాయణగారి కిచ్చిరి. ఉర్లాముజమీందారు రాజా కందుకూరి లక్ష్మీప్రసాదరావు రాజా భుజంగ రావుగారి వియ్యంకులు. ఉర్లాముజమీందారు కుమారులు కందుకూరి బాలసూర్య ప్రసాదరావు భుజంగరాయల యేడవయల్లుఁడు.

భుజంగరావుగారు ఏలూరు, బెజవాడ, గుంటూరు మొదలగు పట్టణముల యందు అనేక ధర్మసంస్థలను స్థాపించి, వాని సక్రమనిర్వహణమునకు తగు వసతులను సమకూర్చిన ధర్మకార్యతత్పరులు.

సాహిత్య పోషణము

భుజంగరావుగారు మామూలు జమీందారులును, సామాన్య రచయితలును కారు. వీరు శతాధికగ్రంథరచయితలు, వితరణచతురులు, దర్శనాచార్య బిరు దాంకితులు. సంస్కృతాంధ్రాంగ్లములయందు వీరికిఁగల ప్రతిభాసాండిత్యములకు వీరు సంతరించిన చతురకృతులే చక్కని సాక్ష్యములు. దిగ్దంతులవంటి పండితులు కూడిన సభలో వీరు అష్టావధానమొనర్చి విజయమునుగాంచి సభాపతులైన మహామహోపాధ్యాయ కొక్కొండ వేంకటరత్నముపంతులుగారిచే ప్రశంసలను పొందినవారు. అనువాదములు, అపధానములు, ఆశుకవిత్వము, కథలు, గాథలు, చాటువులు, జీవితచరిత్రలు, నవలలు, నాటకములు, ప్రబంధములు, ప్రహసనములు, వచనకావ్యములు, వాఙ్మయచరిత్రము, శతకములు—ఇత్యాది సకల సాహిత్యశాఖలలో వీరి పరిశ్రమము కొనసాగినది. కావ్యనిషేవణము, కవిపండితసమాదరణము, పత్రికానిర్వహణము, ప్రాచీన కావ్యప్రచురణము వీరి సాహిత్యకృషిలోని ముఖ్యాంశములు.

భుజంగరాయకృతులు

వీరు రచించిన కృతులలో వసంతకుసుమము, వారకాంత, శివ

పురాణము, మార్కండేయచరితము, శంకరతారావళి మొదలగు పద్యకావ్యములును ; విద్యున్మాల, శశిరేఖ, చిత్రహరిశ్చంద్ర, పాండవాజ్ఞాతవాసాది స్వతంత్ర నాటకములును ; ఉత్తరరామచరిత్రము, ప్రసన్నరాఘవము, శాకుంతలము మొదలైన ఆంధ్రీకృతనాటకములును ; 'చారుమతి' మొదలయిన ఆంగ్లనాటకానువాదములును ; చమత్కారస్నేహ విభవావివాహ నిరపవాద మహాయోగ రహస్యాది ప్రహసనములును ; మనోరమ, రాజహంస, వాసంతిక, విజయాంక సాహసము మున్నగు నవలలును ; సంస్కృతభాషావాఙ్మయము, గానామృతము, శిశుసంజీవని మొదలగు వచనకావ్యములును ; భగవద్గీత, తత్త్వమీమాంస, శివగీతలు మొదలగు తాత్త్విక రచనలును ; క్రీస్తుమతసారము, క్రైస్తవగూఢార్థ దీపిక, మత్తయి, లూకా, మార్కు, యోహాను, సువార్తలు, సత్క్రైస్తవ శతకము మొదలగు క్రైస్తవగ్రంథములును ముఖ్యమైనవి. భుజంగరావుగారు ఆంగ్లభాషయందుకూడ పేరుపొందిన రచయితలు. Inner Doctrines of Christianity, The Power of Christ, Baptism, A History of Telugu Literature మొదలగునవి వీరి యాంగ్లకృతులు. చివరికృతిని పి. చెంచయ్యగారి తోడ్పాటున సంతరించిరి. వీరి ప్రథమపుత్రిక హైమవతి పరిణయసందర్భమున 232 మంది విద్యార్థులు అందిచ్చిన యాశీఃపద్యములతో ఆయా కవుల సంక్షిప్తచరిత్రములు చేర్చి వీరు 'హైమవతీపరిణయము' లేక 'ఆధునిక కవిజీవితములు' అను పేరుపెట్టి ప్రకటించిన గ్రంథము చాల విలువకలది. వీరికి సర్వమతములయందును సహనమును, సమదృష్టియును, సానుభూతియును కలదు. ప్రాచీనార్షధర్మముపట్లను వీరికి విశేష భక్తిప్రపత్తులుండెడివి. 'తత్త్వమీమాంస' యను 854 పద్యములుగల వీరి తాత్త్విక గ్రంథము బహుమత సిద్ధాంతములను సాంతము పరిశీలించి, సర్వమత సమన్వయదృష్టితో సత్యపదార్థతత్త్వమును దర్శించి, ఆయా మతములలోని బాగోగులను నిశితముగా విమర్శించి హుచ్చిన సంపుటికరణము. వీరికవిత్వము చాలవరకు లక్షణబద్ధము.

రాజాగారి రచనారీతుల నెఱుగుటకు మచ్చునకుఁ గొన్ని పద్యములు :

'అరిగెడు మా శకుంతల యటంచు మనంబున బెంగగూరె ; దుష్కరమగు నశ్రులోధమునఁ గంతము మగ్గె ; సలంతఁ జూడ్కి సౌంపతె ; వనవాసి నేనె యకటా ! యిటులర్మిలిగుండ నింక నుద్ధర తనయావియోగనపడుఃఖము గేస్తుల నెట్టు లేచునో'

—శాకుంతలము, అంక. 4, ప. 6.

'స్థిరదంష్ట్రోత్కటకోటిమధ్య విచలజ్జిహ్వోజ్వలచ్ఛింజినీ
స్ఫురితోద్గారి ఘనాశి ఘర్జర రవస్తోమాస్పదంబై చరా

చర భూతగ్రననోద్యదంతక హసచ్చండాస్యయంత్ర ప్రభా
స్వరజ్యంభావిపులోదరంబగుచు నీ చాపంబు దీపించుతన్'

---ఉత్తరరామచరిత్రము, అంక. 4, ప. 29.

'అలమందాకిని హేమపద్మముల నొయ్యం బుప్పొడించీసి యు
జ్జ్వల పీయూషరసంబునన్ బదను హత్తంజేసి ; సమ్మోద ని
ర్మలచిత్తంబున నల్వచెల్వను సృజింపంబోలుఁ గాకున్న నీ
లలితాంగద్యుతి మాధురీవిభవముల్ గాన్పించునే కాంతలన్'

—విద్యున్మాల, అంక. 1, ప. 9.

'కడల్లిపై నావ చుక్కాని నడపువాని
యభిమతానుసారంబుగ నరుగునట్లు
సకలజీవులు దైవవిజ్ఞానసరణి
ననుసరించి తరించెద రనవరతము'

—తత్త్వమీమాంస, 443.

భుజంగరాయ స్వీకృతులు

వీరు కృతినొందిన గ్రంథము అసంఖ్యాకములు. ఆదిపూడి ప్రభాకరకవి
కృతములగు ఆంధ్రపరాశరస్మృతి, కవిరాజసందర్శనము, నేతి సుబ్బరాయ
శాస్త్రి విరచితమగు ధర్మజరాజసూయ మను వచనకావ్యము, కోన వేంకటరాయ
శర్మ రచితములగు దండనాథులు, ప్రాచీన హిందూదేశ రాజ్యాంగ చరిత్రము,
కూచి సత్యనారాయణ కూర్చిన పద్మినీప్రభాకరాఖ్యమహాప్రబంధము. అన్నమ
రాజు సుబ్బరాయనిర్మితమగు హనుమణ్ణీచితసత్ప్రబంధము, మచ్చ సూర్యరాయ
కవి ప్రపంచయుద్ధచరిత్ర మను పద్యకావ్యము, కొత్తపల్లి సుందరరామకవి
భుజంగరాయ, భుజంగ భూపాలశతకములు, అడవి సాంబశివరావు రచించిన
భుజంగనృపాలశేఖరశతకము, నందిరాజు చలపతిరాయకవి రాజకళింగంగు
నాటకము, రావూరి చిట్టివేంకటసుబ్రహ్మణ్యకవి భుజంగరాయ సందర్శనము,
చిల్లరిగె యోగానందకవి కనకపల్లి యను నవల, కాలనాథభట్ట నారాయణశాస్త్రి
హనుమద్విజయ మను సంస్కృత పద్యకావ్యము మున్నగునవి వీ రంకితము
నొందిన ముఖ్యకృతులలో కొన్ని.

ప్రాచీనగ్రంథప్రచురణము

'మంజువాణి' అనుపేర నొక సాహిత్యమాసపత్రికను, ఒక ముద్రాక్షర
శాలను ఏలూరునందు నెలకొల్పి, ప్రాచీనార్వాచీనగ్రంథముల ననేకము
ముద్రింపించి భాషోపకార మొనర్చిరి. వీరు ప్రచురపఠించిన ప్రాచీనగ్రంథము
లలో కూచిమంచి తిమ్మకవికృతమగు సర్వలక్షణసారసంగ్రహమును, అహో

బలపతి రచించిన కవిశిరోభూషణమును, అడిదము సూరకవి ఆంధ్రీకరించిన చంద్రాలోకమును, కుమారధూర్జటికృతమగు కృష్ణరాయవిజయమును, తిరుమల ఋక్కపట్టణము కిరీటివేంకటాచార్యులు రచించిన అచలాత్మజాపరిణయమును, ఏనుగు లక్షణకవి కైసేసిన రామేశ్వర మాహాత్యమును, సారంగు తమ్మయ సంతరించిన వైజయంతీవిలాసమును, ముక్కు తిమ్మన నిర్మించిన షారిజాతాప హారణమును, కాకమాని మూర్తికవి సంధానించిన రాజవాహనవిజయమును, కొటికెలపూడి వేంకటకృష్ణకవిరచితమగు దిలీపచరిత్రమును ముఖ్యమైనవి. ఆంధ్రలోకోక్తిచంద్రిక, సంస్కృతలోకోక్తిచంద్రిక, శకటరేఫనిర్ణయము మున్నగునవిసైతము వీరివలన ముద్రణమునందినవి.

ఆస్థానకవిపండితులు

శొంఠి భద్రాద్రిరామశాస్త్రి (1856-1915), కోన వేంకటరాయశర్మ, కొత్తపల్లి సుందరరామయ్య, నోరి సీతాకాంతశాస్త్రి, దేవరకొండ మాణిక్యశాస్త్రి, ఆకొండి వ్యాసమూర్తిశాస్త్రి, కూచి సత్యనారాయణ, సందిరాజు చలపతిరాయ కవి, దామరాజు శోభనాచలము భుజంగరావుగారి ఆస్థానకవిపండితులు, శ్రీపాద కృష్ణమూర్తిశాస్త్రి, తిరుపతివేంకటకవులు, కార్యమపూడి రాజమన్నారకవి, వేదము వేంకటరాయశాస్త్రి, శ్రీనివాస సోదరకవులు, కొప్పరపు సోదరకవులు, ఆదిపూడి ప్రథాకరకవి, గుడుపూటి ఇందుమతీదేవి మున్నగువారు భుజంగ రాయని యాస్థానమున సమ్మానమువడసిన విద్వత్కవులు.

భుజంగరాయల శశిరేఖాపరిణయనాటకమును సుప్రసిద్ధులు ముప్పిడి జగ్గ రాజాదులు పితాపురములో నెలకొల్పిన నాటకసమాజమువారు ఆంధ్రదేశములో బహువారములు ప్రదర్శించి కృతికర్తకు పేరుపెంపులను దెచ్చిపెట్టిరి.

భుజంగరాయలనుగూర్చి శ్రీ వేమూరి శ్రీరామశాస్త్రిగారు చెప్పిన ప్రాసంగికపద్యము :

‘రాజని యండ్రు గాక శశి, రాజని వజ్రవిచింత్రుగాక, రా
ద్రాజుగ నెంత్రుగాక ధనరాజును, రాజన నేమి శక్తియో
రాజను మాత్రగాక కవిరాజుగఁ గూడ గణింప నర్హతౌ
రాజు భుజంగరాయఁడె విరాజితకీర్తివిశాలుఁడయ్యెడిన్’

తిరుపతివేంకటకవుల ప్రస్తుతి యిది :

‘కవి వవధానివి రాజవు
కవితాకన్యకలఁ గన్యకలఁ బెక్కురఁ గం
టివి జగతిని సీతో సము
రెవరయ్యా : యో భుజంగపృథ్వీనాథా’

ఉపజీవ్య గ్రంథసూచి

1. ముసునాపంతుల సత్యనారాయణశాస్త్రి. ఆంధ్ర రచయితలు, పుటలు 371-375.
2. హైమవతీపరిణయము, పుటలు 300-305.
3. మంత్రిపెగ్గడ భుజంగరావు, రాణి చిన్నమ్మారావు ఊవితము, మంజువాడీ ముద్రాక్షరశాల, ఏలూరు, 1938.
4. భుజంగరాయ నిర్వాణము, 1943.
5. తిరుపతివేంకటకవులు, నానారాజసందర్శనము, పుటలు 185-188 ; 285, 286.
6. మంత్రిపెగ్గడ భుజంగరావు, వనంతకుసుమము, వీరిక.
7. అద్దేపల్లి నాగగోపాలరావు, తెలుగు జమీందారుల సారస్వతనేవ, లకాశవాణి, 1958.